

PAPER DETAILS

TITLE: Çeviride Distopya/Distopyanın Çevirisi: Swastika Geceleri Örneği

AUTHORS: Göksenin ABDAL

PAGES: 186-216

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1493620>

ÇEVİRİDE DİSTOPYA/DİSTOPYANIN ÇEVİRİSİ: SWASTİKA GECELERİ ÖRNEĞİ

Translation of/from Dystopia: The Case of *Swastika Night*

Göksenin ABDAL*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Encore Yayınevi tarafından 2014 yılında Mehtap Gün Ayrıl çevirisiyle yayınlanan Katharine Burdekin'in feminist spekülasyon eserleri *Swastika Gece-leri*'nde [Swastika Night] (1937) çevirmen görünürlüğü/görünmezliğini tartışmaktır. Çalışmanın birinci bölümünde, feminist spekülasyon yazın kısaca tanıtılmakta ve feminist spekülasyon yazın eserlerinin çevirisinde öne çıkan unsurlara (biçim, biçim, sözcük seçimi, belirli bir alana özgü jargon kullanımı, vb.) yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Lawrence Venuti'nin kuramsal bakış açısından hareketle şeffaflık ile akıcılık, yerileştirme ile yabancılaştırma, görünürlük ile görünmezlik ikiliklerine dair kuramsal bir çerçeve çizilmekte, bu kavramların çeviri kararları bağlamında olası yansımaları ele alınmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, *Swastika Gece-leri* çevirmeni Mehtap Gün Ayrıl'ın kararları üç başlık altında değerlendirilmektedir: Birinci alt başlıkta, biçimsel düzeyde kararlara, ikinci alt başlıkta, sözcük düzeyinde kararlara, üçüncü alt başlıkta ise sözdizim düzeyinde kararlara odaklanılmaktadır. Böylece, feminist spekülasyon bir metin olarak öne çıkan *Swastika Gece-leri*'nin çevirisinde hangi unsurların önem kazandığı, söz konusu unsurların çevirisinde alınan kararların çevirmeni daha görünür/görünmez kılıp kılmadığı sorularına yanıtlar aranmıştır. Yerileştirme ve yabancılaştırma stratejileri bağlamında alınan çeviri kararları incelendiğinde, çevirmen Mehtap Gün Ayrıl'ın öznel kararlar almaktan çekinmediği ve bir çevirmen-yazar profili oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Katharine Burdekin, Mehtap Gün Ayrıl, feminist spekülasyon yazın, yazın çevirisi, görünürlük/görünmezlik, yerileştirme/yabancılaştırma.

ABSTRACT

The aim of this study is to discuss the visibility/invisibility of the translator Mehtap Gün Ayrıl through her translatorial decisions in Katharine Burdekin's feminist speculative work entitled *Swastika Night* (1937) published by Encore Publishing in 2014 in Turkey. In the first part of the study, feminist speculative literature is briefly introduced, and prominent aspects (style, form, word choice, use of jargon peculiar to a specific area, etc.) of the translation of feminist speculative literature are eval-

* Arş. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, Erzincan/Türkiye. E-mail: goksenin.abdal@erzincan.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-7122-0516.

This article was checked by Turnitin.

uated. In the second part, a theoretical framework on the concepts of transparency/fluency, domestication/foreignization, visibility/invisibility is drawn based on Lawrence Venuti's theoretical perspective, and possible reflections of these concepts in translatorial decisions are discussed. In the third part, translator's decisions are respectively evaluated under three headings: The first subtitle focusing on the decisions at the formal level, the second subtitle spared for the word-level decisions, and the third subtitle containing the syntax-level decisions by the translator. By this way, answers were sought for the questions of which elements have made the translation of *Swastika Night* stand out as a feminist speculative text, and whether the decisions taken in the translation of these elements make the translator more visible/invisible. Based on the translatorial decisions taken in the context of domestication and foreignization, it has been observed that the translator Mehtap Gün Ayrıl did not hesitate to take subjective decisions, and that she formed a translator-writer profile by herself throughout the process of translation.

Keywords: Katharine Burdekin, Mehtap Gün Ayrıl, feminist speculative fiction, literary translation, visibility/invisibility, domestication/foreignization.

Giriş

Distopya ile ütopya kavramları birbirinin zıttı olarak görülmektedir. Ütopya, “ulaşılacak istenen, iyi, güzel, doğru, eşit, adil, ideal” bir dünyaya dair çağrışımlar taşıırken, distopyanın anlam alanında “kaotik, kötücül, insancıl olmayan” bir dünyaya dair kötümser yansımalar bulunur. Distopya sözcüğü, “yanlış giden ütopya” yahut “toplumun belirli bir kesimine fayda sağlayan ütopya” anlamında da kullanılmaktadır (Kilian, 2021: 221). Distopyanın bu “kötücül” çağrışımları, karanlık, kötümserlik uyandıran, dehşet dolu bir yaşam deneyiminin merkezde olduğu bir mekân özdeşleşimi yaratmakta; insancıl duygulardan uzak ve empati yoksunu olarak zihne kodlanan distopik yerlerde yaşananlar korku, bencillik, nefret, şiddet eğilimi gibi olumsuz duygu durumları ile koşut olarak düşünülmektedir.

Distopyalar yalnızca kasvetli değildir, “sömürünün egemen olduğu yerler” veya “baskıcı veya zulmedici kültürlerdir”; “iç düzenin bozulmasıyla veya dışarıdan işgalle tehdit altına girme potansiyeli taşırlar”; “düzendeki değişimlerle ve insanın canavarlaşmasına, canavarın da insanileşmesine yol açan olaylarla ilgilenirler” (Karkov, 2020: 21). Bu bakımdan, insanlık tarihi boyunca yaşanan ve belirli toplumlar için veya dünyanın çoğunluğu için siyasal, toplumsal, kültürel, çevresel yönlerden kötü sonuçlar doğuran her tür felaket durumunun veya olayının distopya kavramının ortaya çıkışında ve şekillendirilmesinde önemli bir rol oynadığı düşünülebilir. Sözlü yazın geleneğinin doğuşundan itibaren distopyanın yazın eserlerindeki tarihsel

yolculuğunu inceleyen araştırmacı George E. Claeys de söz konusu kavramın anlam evreninin inşasında insanlık tarihi boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan şu türden imgelerin etkisi olduğunu altını çizmektedir (2017: 3):

Distopya kelimesi rahatsız edici görüntüleri çağırıştırır. Tufan'ı, tanrının gazabının yol açtığı küresel sel felaketini ve Kıyamet Günü'nü ve Mahşer'i konu edinen kadim mitleri hatırlarız. Yıkımla, ölümle, kıyımla inşa edilen manzaralar görürüz. Şişmiş cesetler, terk edilmiş binalar, sular altında kalmış anıtlar, çürüyen şehirler, çorak araziler, çökmüş uygarlıkların enkazı gözümüzün önüne gelir. Felaket, savaş, kanunsuzluk, düzensizlik, acı ve ıstırap görürüz. Terk edilmiş arabaların üzerinde kuleler oluşturan toplanmamış çöp dağları vardır. Sinekler hayvan leşlerinin üzerinde vızıldar. İşe yaramaz kâğıt paralar rüzgârda oraya buraya savruluyordur. Türümüzün gücüne dair sembollerimiz hiçbir işe yaramaz: Çürüme evrenseldir. Yahut makineli tüfeklerle ve ısıldaklarla donatılmış gözcü kuleleri arasında kilometrelerce uzanan dikenli telleri, ölüm şeritlerini, mayın tarlalarını, hırlayan bekçi köpeklerini, yaşadıkları haksızlıkları şaşkınlıkla izleyen iskelete dönmüş yarı ölü kimselere ait sıska yüzlerdeki gözleri, kütük gibi üst üste yığılmış cesetleri, deliliğin son anında donup kalmış kuru kafaları görürüz.

Yukarıdaki alıntıdan hareketle, distopya yazını kuşaklar boyunca aktarılan insani deneyimleri yeniden ele alan, okur kitlesini içinde yaşadıkları dünyanın gerçeklerine dair düşünmeye sevk eden ve geleceğe dair olasılıkları yazılı bir döküm halinde sunmayı hedefleyen bir yazınsal alt tür olarak değerlendirilebilir. İspanyol yazınında ve film piyasasında distopyanın izlerini inceleyen araştırmacı Diana Q. Palardy de, distopya yazınındaki eğilimin, varsayımları felsefi, siyasal ve/veya etik düzlemlerde birleştirerek toplumu ilgilendiren ve okuru siyasal ve toplumsal eylemlilik konusunda motive eden eserler yaratmak olduğunu altını çizer (2018: 8). Dolayısıyla, yazarların distopik eserlerde dehşet verici sahnelere, umutsuzluk uyandırıcı görüntüleri ve kan donduran imgelere yer vermesi olağan karşılanabilir. Yine de, Palardy, bu türden kötücül imgelere rağmen, umudun daimi izleklerden biri haline geldiğine de vurgu yapar (2018: 8).

Distopya yazınının alt yapısındaki bu umut duygusu, eserlerde yer verilen imgeler ile zıtlık oluştursa da, okurun gördüğü manzara karşısında içinde yaşadığı dünyayı sorgulama eğilimini de artırır. Distopya yazarlarının yabancılaştırma stratejisiyle eleştirilerini mekânsal veya zamansal olarak uzak ortamlara odaklaması, bireyler tarafından kanıksanan veya do-

ğal/kaçınılmaz olarak görülen sorunlu toplumsal veya siyasal uygulamalara dair yenilikçi bakış açıları sunacaktır (Booker, 1994: 19). Bunda tek başına toplumsal ve siyasal uygulamaların ve ekonomik değişimlerin etkisi olduğu düşünülmemelidir. 20. yüzyılın başında hız kazanan sanayileşmenin yol açtığı makineleşme de teknolojik gelişmelerin insan doğasında değişime yol açıp yol açmayacağı düşüncesini beraberinde getirmiş, aile bağlarının ve geleneklerin aynı kalıp kalmayacağı sorunsalı da yazınsal eserler bağlamında temel bir tartışma konusu haline almıştır (Theis, 2009: 3).

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin toplumsal yaşam üzerindeki olası etkilerine dair sorgulamalara dayalı yazınsal eserler üretme pratiği, bilim-kurgunun bir alt dalı sayılan spekülatif yazının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Yeri geldiğinde distopya, yeri geldiğinde de ütopya izleklerinden faydalanan spekülatif yazın, sınırsız hayal gücünden ibaret değildir, geleceğe dair söylentileri temel alır ve bilinen tarihten, olay ve durumlardan gelecek tahminleri üretir (Gannon, 2005: 2). Spekülatif yazının tarihsel gerçeklerle kurduğu bu türden bağlar, okurun farklı baskı durumlarında azınlık olmak olgusu ile empati kurmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal olayların yol açabileceği istenmeyen sonuçlara karşı bilinç geliştirmesini de teminat altına alır. Bu bakımdan, en iyi spekülatif yazın eserleri, toplumsal ve ekonomik sınıflar arasındaki karşıtıklara ilişkin karmaşık bir alımlama sürecini de zorunlu kılanlardır (Dorsey, 2013: 80). Spekülatif yazının karşıtıklara dayalı evreni, toplumsal yaşamdaki eşitsizlikleri, güç ilişkilerini, farklı ırk, cinsiyet, siyasal ideolojilere yönelik baskı mekanizmalarını açık ederek bu türden olgular için tartışma zemini kurulmasına da aracılık eder. Bu bağlamda, örneğin, siyahların sorunlarını görünür kılmayı amaçlayan spekülatif kurmaca eserlerinde, ırkın toplumsal olarak inşa edildiği, ırkın anlamının bireylerin ve kurumların alışkanlıklarıyla şekillendiği düşüncesi öne çıkarılmakta, böylece bir edebi türün kültürel üretim alanında nasıl bir örgütlenme işlevi üstlendiği sorunsalı ele alınabilmektedir (Carrington, 2016: 2).

Nasıl ki spekülatif yazın eserlerindeki ırk temelli yaklaşım, baskı ve yıldırma süreçlerine maruz kalan belirli bir ırka mensup bireylerin sorunlarını merkeze taşıma, bu sayede okura farkındalık uyandırma işlevi üstleniyorsa, feminist spekülatif yazın da ataerkil düşünce mekanizmalarının eşitliksiz yapısını ortaya koyma misyonu taşımaktadır. Katharine Burdekin'in *Swastika Geceleri*'nden Ursula K. Le Guin'in *Yerdeniz Serisi*'ne, Joanna Russ'ın *Dişi Adam*'ından Margaret Atwood'un *Damızlık Kızın Öyküsü*'ne kadar, neredeyse bütün spekülatif feminist yazın eserleri, yeni dilsel ifadeler, özgün terimler,

alt metin göndermeleri aracılığıyla toplumdaki cinsiyet temelli eşitsizlikleri gündeme getirme amacıyla kaleme alınmıştır. Feminist spekülâtif yazın alanı, bireyleri kendinden daha büyük bir hareketin parçası olmaya davet eden bir bilinçlenme süreci sonucunda ana akım yorumlamalardan uzaklaştıran bir yer olarak düşünülebilir (Moylan, 2000: 36). Bu bakımdan, feminist spekülâtif yazın, yazın tarihi boyunca “güçlü, etkin, kurtarıcı, lider” olarak konumlandırılan erkek karakterler yerine, “zayıf, edilgen, kurtarılmayı bekleyen” şeklinde kodlanan kadın karakterlerin konumunu iyileştirerek, kadının silikleştirilen tarihini yeniden yazma işlevi kazanır. Bu durum, dünyayı kurtaran adama dayalı geriye dönük nostalji yerine, öncü bir kadın figürünü içeren gelecek tahayyülleri açısından tamamlayıcıdır (Rosenfeld, 2021: 15).

Hem biçim ve biçem hem de konu ve içerik bakımından özgün nitelik taşıyan yazınsal unsurlara sıklıkla yer verilmesi, feminist spekülâtif eserlerin, ister kaynak metin düzeyinde isterse de çeviri metin düzeyinde olsun, farklı disiplinler bağlamında incelenmesine olanak tanır. Bu çalışmanın amacı da feminist spekülâtif yazının öncü eserlerinden *Swastika Gecele-ri*’nin Türkçe çevirisinde Mehtap Gün Ayrıl’ın çeviri kararları bağlamında görünürlük/görünmezlik kavramlarını tartışmaktır. Kitabın yazarı Katharine Burdekin, distopya yazını alanında dünyaca ünlü George Orwell kadar tanınmasa da, bir kadın olarak, Orwell’den on yıl kadar önce fütüristik, distopik, spekülâtif eserler yayınlamayı başarmış ve sesini bugüne değin ulaştırmıştır. Burdekin’in eserleri hem konu çeşitliliği ve çoğulcu bakış açısı hem de dili kullanma becerisi ve yarattığı imge ağırlıklı kurgusal atmosferle dikkati çeker. Bu çalışmada Burdekin’in *Swastika Night* (1937) adlı romanında sergilediği dilsel ustalıktan hareketle eserin Türk yazın dizgesindeki temsilcisi çevirmen Mehtap Gün Ayrıl’ın çeviri kararları ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiş; Lawrence Venuti’nin görünürlük/görünmezlik odaklı tartışmaları bağlamında Ayrıl’ın erek metinde ne derece görünür/görünmez olduğu sorusuna yanıtlar aranmıştır.

1. Bir Yazın Türü Olarak Feminist Spekülâtif Yazın ve Çevirisi

Feminist spekülâtif yazın, ataerkil sistem ile dünyevi unsurlar arasındaki ilişkinin tartışmaya açıldığı bir yazın türüdür. Yazılı tarihin başından beri karışımızda duran ve dünyadaki en köklü eşitsizliklerden biri olan kadın-erkek eşitsizliği, feminist spekülâtif yazında bir adım öteye taşınmaktadır. Bu eşitsizlik kurgusunda iki tür durum karşımıza çıkar: Kadınlar, erkeklerin dünyasını, kurdukları hükümetleri, dayattıkları kuralları ve rolleri alt etmiş ve ütopyayı kurmuştur ya da erkeklerin baskılarına boyun eğmiş, toplumun her ala-

nında ezilme ve eşitsizlik tahammülü çok güç bir noktaya ulaşmış ve kadınların distopyası kurulmuştur. Feminist bilimkurgu ve spekülâtif yazın üzerine araştırmalar yürüten Anna Gilarek, feminist bilimkurgu alanını şu şekilde tanımlar (2015: 34):

Feminist bilimkurgu, feminizm için yaşamsal özellik taşıyan konuları hayali bir biçimde ele alan ve bunları yazınsal bir tarzda ortaya koyan spekülâtif bir türdür. Ataerkil toplumun adaletsizliğini, işleme mekanizmalarını, kadınlara yapılan ayrımcılıkları ve marjinalleştirme çabalarını ortaya çıkarır. Feminist bilimkurgu yazarları feminist felsefeyle ilişki kurabilmek ve modern toplumda kadınların durumuna dair yorumlarda bulunabilmek adına ütopya ve distopya kavramlarına sıklıkla başvurur.

Feminist spekülâtif yazın, tam da bu noktada, toplumdaki ayrımcılıkları ortaya çıkarma konusunda anahtar bir rol oynar. Kadınların ekonomik, siyasal, toplumsal kurumlarda sürekli olarak öteki konumunda olmasına ses çıkarır ve bunu da gerçeklerden çok uzak olmayan, dönemin koşullarından izler taşıyan ve her an gerçeğe dönüşebilecek bir kurgusalılık içerisinde gerçekleştirir. Bu durum, feminist spekülâtif yazın metinleriyle okurun doğrudan ilişki kurmasını sağlamaktadır. Çalışmalarında bilimle ve kurgu arasındaki ilişkiye odaklanan Michael Svec ve Mike Winiski, metnin kurgusallığının okur üzerinde şu türden bir etki yarattığını ileri sürer (2013: 39):

Okur, yaşadığı toplumun kuruluş esaslarının devamlılığını sağlayan inançlarına meydan okunduğunu görebilir. Günlük yaşamlarımızda, kavramsal ahenksizliği en alt düzeye indirmeye çalışırız ya inançlarımızı dönüştürüp değiştirerek ya da bu ahenksizliğini reddederek. Kurgu, bu anlamda keşifler için daha güvenli bir alan oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda ahenksizliği çözmemize de yardımcı olur.

Her yazın türünde olduğu gibi, feminist spekülâtif yazının da farklı okurlara ulaşmasında çeviri eylemi yaşamsal bir rol üstlenmektedir. Feminist spekülâtif kurgu çevirileri, hem toplumsal arka plan bilgisinin kullanımıyla hem de dilsel düzeyin yeniden yaratımıyla yakından bağlantılı olduğundan, çevirmenin de görünürlük kazandığı alanlardan biri hâlini almaktadır. Doktora tezinde Türkiye’de feminist spekülâtif kurgunun alımlanması üzerine çalışan Nil Özçelik, çevirmenin kendini ve ötekiyle ilişkisini ortaya koyduğunu belirterek, feminist spekülâtif kurgu bağlamında çeviri eylemini şu şekilde ele alır (2009: 65).

Feminist spekülâtif kurguda öteki, kadınsı kendiliğin bir yansımasıdır ve bu kadınsı kendilik, öteki aracılığıyla geleneksel dile meydan okur. Bana soracak olursanız, ötekinin dili ve onun dilinin çevrilebilirliği, kendilik ve öteki arasındaki ilişkinin düzeyinin en önemli göstergeleridir. Ötekinin konuştuğu dili incelediğimizde, feminist spekülâtif kurguda, kendilik, ötekiyle daha yakın ilişkiye sahipmiş gibi görünüyor.

Yukarıdaki alıntıdan hareketle, çevirmen ve yazar arasındaki ilişki, kendilik ile ötekilik kavramları arasında kurulan ilişkiyle koşut olarak düşünülebilir. Nasıl ki yazar, metni yaratım sürecinde kendi öznel dünyasını (siyasal ideoloji, cinsiyet, dini görüşler, toplumsal konum, statü, vb.) ve kendilik koşullarını (psikoloji, duygu durumu, vb.) işin içine katıyorsa, çevirmen de metni alımlama sürecinde öznelliğinden (cinsiyet, cinsel yönelim, siyasal ideoloji, sosyolojik arka plan) faydalanır ve metni yeniden yaratım sürecinde metinle kurduğu ilişkiyi esas alır. Bu bakımdan, öznellik kavramının yazın eserlerinin hem üretiminde hem de çevirisinde yazarın ve çevirmenin metin içi varlığını güçlendiren nüvelerden biri olduğu söylenebilir.

Yazın çevirisi bağlamında görünürlük/görünmezlik kavramlarını odağına alan Lawrence Venuti de öznelliği, “herhangi bir dil kullanımına aracılık eden, her kültürel oluşum sonucu, her tarihsel anda değişen, çeşitli, hatta çelişkili kültürel ve sosyal belirlenimler tarafından yaratılan” bir unsur olarak konumlandırır (1995a: 24). Öznelğin kültürel ve sosyal belirlenimlere dayalı bir unsur olarak kavramsallaştırılması, kültürel öğeleri merkeze alan bir çeviri eleştirisi yaklaşımını da beraberinde getirir. Venuti, çevirmenin kültürel öğelerin çevirisinde kimi zaman kaynak odaklı, kimi zaman da erek odaklı bir yaklaşımı önceleyerek yerleleştirme veya yabancılaştırma stratejisine başvurduğunu belirtir. Venuti’ye göre, “Bir çevirmen, yabancı metnin İngilizce’deki baskın kültürel değerlere göre etnosantrik bir indirgemesi olan alışıldık bir yerleleştirme yöntemini seçebilir ya da yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılıklarını belirgin kılmak amacıyla kültürel değerler üzerinde etnik dışı bir baskı uygulayan yabancılaştırma yöntemini tercih edebilir” (1995a: 81). Bu bakımdan, çeviri süreci sonucunda ortaya çıkarılan metnin kaynak/erek kültüre yakınlığı, çevirmenin görünür/görünmez olma potansiyelinin de belirleyicisidir. Erek metinde “yanılsatıcı bir şeffaflık etkisi yaratan” akıcılık, metnin daha büyük kitlelere ulaşmasını sağlayarak çevirmenin görünürlüğüne katkıda bulunurken (Venuti, 1998: 12), aynı zamanda erek metnin erek dilde erek kültür ve yazın normları ekseninde yazılmış bir metin olduğu yanılsamasına yol açıp çevirmenin görünmezliğine de neden olabilir

(Venuti, 1995a: 5). Dolayısıyla, çevirmenin kaynak ve erek dil, kültür ve yazın dizgeleri arasındaki “yeğni” konumunun (görünürlük/görünmezlik), erek metnin erek okur üzerindeki etkisi (yerleştirici/yabancılaştırıcı) ve erek okurun erek metne dair algısı (akıcı/şeffaf) ile yakından bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu açıdan, çevirmenin görünürlüğünü/görünmezliğini belirleyen bu iki kavram çiftini merkeze alan bir çözümleme yaklaşımı çeviri kararlarının altında yatan dilsel, kültürel ve toplumsal katmanların anlaşılır hale getirilmesinde anahtar bir rol oynar.

İçerdiği öznel göndermelerden ve dilsel unsurlardan (yeni türetilen sözcükler, deyimsele ifadeler, uydurma terimler, manifesto türüne yakın dil ve biçem) ötürü özgün bir metin türü olarak öne çıkan feminist spekülative eserlerin çevirisi, çevirinin bir yeniden yazma eylemi olduğu ve çevirmen-yazar profilini güçlendirdiği düşüncesini yaratır. *Swastika Geceleri* örneği üzerinden çevirmenin görünürlüğünü/görünmezliğini farklı boyutlarıyla betimlemeyi amaçlayan bu çalışma bağlamında bu varsayımın geçerliliğini denetlemek önem taşımaktadır. Bu hususta, bir sonraki başlıkta, Lawrence Venuti’nin görünürlük/görünmezlik kavramlarına dayalı çeviri/çevirmen yaklaşımı incelenmiş, bu kavram çiftinin çeviriye yansımaları değerlendirilmiştir.

2. Çevirmenin Görünürlüğü/Görünmezliği ve Çeviriye Yansımaları

Çevirmenin görünürlüğü/görünmezliği 1980’li yıllarda bir kuramsal yaklaşım olarak ortaya çıkan kültürel dönemeç bağlamında tartışmaya açılmıştır. Bu dönemde çevirinin bir tür yeniden yazma olduğu düşüncesi temelinde yazar/çevirmen, kaynak metin/çeviri ve kaynak dil/erek dil arasındaki verili hiyerarşilere eleştiriler yöneltilmiş ve çevirmenin erek dizgede bir yazar konumunda olduğu varsayımı çerçevesinde kaynak metnin yazarı karşısındaki ikincil konumunun geçerlilik taşımadığı öne sürülmüştür (Bassnett, 2002 [1980]). Her tür çevirinin bir yeniden yazma olduğunu savunan André Lefevere de “çevirinin en kolay fark edilen yeniden yazma türü olduğunu, potansiyel olarak da en etkili yeniden yazma türü olduğu için yazarın ve/veya bir dizi eserin imgesini başka bir kültüre yansıtabildiğini, bu sayede yazarı ve/veya eseri doğduğu kültürün sınırlarının ötesine taşıyabildiğini” belirtir (1992: 9) ve çeviri eyleminin yazın alanındaki bu gizli kalmış veya yadsınan potansiyeline gönderme yapar.

Hem Bassnett’in hem de Lefevere’in çeviriye ilişkin görüşlerinden ve çalışmalarından etkilenen karşılaştırmalı edebiyat araştırmacısı Lawrence Venuti de “yalnızca akıcı bir biçimde okunduğunda, çevrilmediği ve yabancı

yazarın kişiliğini, niyetini veya yabancı metnin öz anlamını şeffaf bir biçimde yansıttığı izlemine uyandırdığında bir çeviri metnin başarılı sayıldığı” altını çizerek (1992: 4). Çeviri metnin şeffaflık ve akıcılık ölçüsünde başarılı sayılması, çevirmeni öznel bakış açısını erek metne yansıtmaktan alıkoymaktadır. Çeviri metnin erek dizge bağlamında “başarı” kazanması için, çevirmen, “[...] yabancı metnin herhangi bir özelliğini yeniden üretmeye ya da kaynak dilde egemen kültürel değerlere direnmeye çalışır” (1992: 12). Çevirmenin uyguladığı yerileştirme veya yabancılaştırma stratejisinde bu ikiliğin yansımalarını görmek mümkündür. Çevirmen, çeviri sürecinde kaynak kültüre özgü öğeleri erek kültüre ait dilsel ve kültürel öğelerle değiş tokuş ederek yerileştirme stratejisi uygular veya kaynak metnin yabancılığını yansıtan bu tür öğeleri koruyarak yabancılaştırma stratejisine başvurur. Çevirmen her iki durumda da “istismarcı bir sadakat” anlayışı benimseyecektir (1995a: 23).

Venuti’ye göre, “yabancılaştırıcı çeviri, tek başına erek dilde yerleşik hale gelen kültürel kodları sekteye uğratarak yabancı metnin farklılığını vurgular” (1995a: 12). Erek dizgeye özgü öğelerin sekteye uğratılması, erek metinde kaynak dil ve kültür öğelerinin ağırlığının artmasına zemin hazırlar, bu sayede çevirmenin varlığını güçlendirir. Erek okurda yaratılan yabancılık hissi ne kadar fazlaysa, erek metin, dolayısıyla da çevirmen o oranda görünürlük kazanacaktır. Çünkü “bir çevirinin erek dil-kültürdeki baskın öğelere olan bağımlılığı onlardan saptığı yerde en görünür halini alır” (1995a: 29). Erek kültür öğeleri yerine kaynak kültür öğelerine sıklıkla yer verilmesi, erek metnin aslında başka bir dilde yazılmış bir metin olduğu gerçeğini okura iletmekle kalmaz, okurun erek metnin çevirisel boyutuna dair farkındalığını da yükseltir. Bu açıdan, yabancılaştırma stratejisi, “edebi kültürün evrensel olmadığı, iletişimin dilsel topluluklar içindeki ve arasındaki kültürel farklar tarafından çetrefilleştirildiği varsayımını” hayata geçirir (1995a: 146). Bu varsayım, çevirmenin erek metindeki varlığının bertaraf edilmesine dayalı akıcılık/şeffaflık ikiliğini bozuma uğratar ve çevirinin bir yeniden yazma eylemine dönüştürülmesine olanak tanır. Bu bakımdan, yabancılaştırıcı çevirinin çevirmen için görece “özgün” ve “öznel” bir üretim alanı yarattığı sonucuna ulaşılabilir.

Yerileştirici çeviri anlayışını benimseyen çevirmen ise, yabancılaştırma stratejisinin aksine, erek metni kaynak kültüre özgü öğelerden arındırarak, erek dilde kaleme alınmış özgün metinlerle benzeştirir ve erek okurun erek metinle özdeşlik kurmasını kolaylaştırır. Venuti’ye göre, akıcılığı merkeze alan bu yaklaşım, “yabancı metni erek dil okuru için anlaşılır ve tanıdık bir metin haline getirerek, okura kültürel bir ötekide kendi kültürünün farkında-

lığına dayalı narsistik bir deneyim yaşatır [...]” (1992: 5). Erek metinle “aşırı” özdeşleşme kaynak metnin kaynak dil dizgesinden kopmasına ve erek dilde yazılmış bir metin olduğu izlenimi yaratmasına yol açar. Venuti, bu şeffaflık yanılmasının “çevirmenin yabancı metindeki hayati müdahalelerinden başlayarak çevirinin yapıldığı sayısız koşulu gizlediğini” belirtirken, “çeviri ne kadar akıcıysa, çevirmenin o oranda görünmez, yabancı metnin yazarının ve anlamının ise o oranda görünür olduğunun” altını çizer (1995a: 1-2). Üst düzey bir akıcılığa sahip olan erek metin, kaynak kültürün metin içi yansımalarını en aza indirir. Venuti, etnomerkezci bir gerilim yaratan bu durumda, “[...] yerli [kültürdeki] anlaşılabilirlik ve kültürel nüfuz açısından elde edilen kazanımın, yabancı metin ve kültürün uğradığı kayıptan daha ağır bastığını” belirtir (1995a: 68). Yerlileştirme stratejisi, akıcılık/şeffaflık ikiliğini güçlendirir ve çevirinin bir asıl değil, bir tür yansıma olduğu izlenimini uyandırır. Bu bakımdan, yerlileştirici çevirinin, çevirmeni görünmez kılan bir metinsel alan yarattığı sonucuna ulaşılabilir.

Sonuç olarak, çeviri sürecinde devreye giren yerlileştirme ve yabancılaştırma stratejilerinin Venuti’nin kuramsal bakış açısının merkezinde yer aldığı fark edilmektedir. Bu stratejilerin uygulanma düzeyi çeviri metnin akıcılığı ve şeffaflığı ile çevirmenin görünürlüğü/görünmezliği üzerinde söz sahibidir. Bir sonraki başlıkta, *Swastika Geceleri*’nde yerlileştirme / yabancılaştırma stratejisi ekseninde alınan çeviri kararları incelenmiş; çevirmen Mehtap Gün Ayrıl’ın erek metinde görünürlük kazanıp kazanmadığı sorusuna yanıtlar aranmıştır.

3. *Swastika Geceleri*’nde Çevirmen Kararlarına Bakış

İngiliz yazar Katharine Burdekin (1896-1963), yazarlık yaptığı dönemde farklı adlarla (Kay Burdekin, Murray Constantine) birçok eser kaleme almıştır. Burdekin, eğitim hayatına ailesinin gözetiminde özel eğitimle başlamış, sonrasında da Cheltenham Hanımlar Okulu’nda eğitimini tamamlamıştır. Burdekin, 1920’lerin sonlarından itibaren kaleme aldığı eserlerde yaşadığı dönemdeki toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik yaklaşımlarına göre ileri sayılabilecek konulara odaklanmıştır, bu açıdan feminist spekülasyon yazına ve bilimkurgu yazınına yenilikçi bir nitelik kazandırdığı söylenebilir (Horan, 2018: 121-122). Kay Burdekin takma adıyla kaleme aldığı *Rebel Passion* [İsyankâr Tutku] (William Morrow & Company, 1929), bir meleğin rehberliğinde zaman yolculuğuna çıkan eşcinsel bir rahibin Birinci Dünya Savaşı dönemine dönmesiyle yaşadığı travmayı ve Milletler Cemiyeti’nin kurulmasının bu travmayı aşmasında oynadığı rolü konu edinir (Lothian, 2016: 456). Murray Constantine takma adıyla yazdığı *Proud Man*’de [Mağrur Adam] (Bor-

riswood Publishing, 1934) ise 1930'lara dönen hermafrodit bir ziyaretçinin o dönemin katı cinsiyet rollerine dair eleştirileri merkeze alınmıştır (Desforjes, 2015: 196). 1937 yılında Victor Gollancz Ltd. tarafından yayınlanan *Swastika Night* [Swastika Geceleri] adlı eseri distopya yazınının öncü kitaplarından addedilen 1984'ten (George Orwell, Secker & Warburg, 1949) on iki sene önce kaleme alınmış olsa da yazarın kadın kimliği eserin erkek egemen dünyanın bir izdüşümü sayılabilecek yazın dizgesinde gölgede kalmasına yol açmıştır. Bu durum, yazın çevresinde kadın yazarlara ne denli görünürlük atfedildiğinin ve kadın eserlerinin ne derece önemsendiğinin göstergesi sayılabilir.

Bu çalışmanın inceleme nesnesi olan *Swastika Geceleri* İkinci Dünya Savaşı'nı kaybetmeyen bir Hitler rejiminin gelecekte dünyayı nasıl bir yer hâline getirebileceği sorusundan hareketle yazılmış bir romandır. Romanda, Alfred adlı bir İngiliz askeriyle ve Hermann adlı bir Alman askerinin yaşadıkları olaylar odağında, kadınların üreme için metalaştırıldığı, Hitler'in tanrısallaştırıldığı bir kurgusal dünya anlatılmaktadır (Theis, 2009: 55). Metin içerisinde Nazi dönemine atıfla oluşturulan özel isimler (Hitlerkent, Kutsal Hitler Şapeli, vb.), cinsiyetçi benzetmeler (yavruları elinden alınan bir dişi köpek gibi), resmi dille alay eden dilsel ifadeler ve abartılı militarist jargon kullanımı dikkat çekmekte, söz konusu dilsel özellikler aracılığıyla okurun gözünde katı kurallarla örülü distopik bir dünyaya dair izlenim yaratılmaktadır. Kadınların ezilmesine ve kadın bedeninin metalaştırılmasına yapılan göndermelerde Nazi hükümetinin İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudi savaş esirlerine uyguladığı alıkoyma ve işkence ritüellerine yer verilmesi, okurun olay örgüsüne kendini kaptırmasına ve gerçekçiliğin artmasına hizmet etmektedir (Claeys, 2017: 350). Bu da Burdekin'in romanın yazıldığı dönemde nüfuzu gittikçe artan Nazizm ideolojisi tarafından yaratılmaya çalışılan kolektif toplumsal bilincin yol açabileceği karanlığı öngördüğünü ortaya koymaktadır (Taş, 2019: 54). Gerçekliğe bu denli yakın oluşu, romanı aradan geçen bunca zamana rağmen günümüzde hala okunur kılan temel unsurlardan biridir.

Kitap, 2014 yılında Encore Yayınevi tarafından Mehtap Gün Ayrıl çevirisiyle yayınlanmıştır. Ayrıl, Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunudur ve birçok yazın çevirisi eserinde imzası vardır. Çevirdiği kitaplar arasında Halldor Laxness'in *Salka Valka* (Yordam Kitap, 2011), China Mieville'in *Şehir ve Şehir* (Yordam Kitap, 2012), Nadia Hashimi'nin *Ay Düşerken* (Lemur Kitap, 2015), Katharine Burdekin'in *Mağrur Adam* (Encore Yayınevi, 2016), Grace McCleen'in *En Güzel Ülke* (Domingo Yayınevi, 2018) ve Anne

Bronte'nin *Wildfell Sokağı Kiracısı* (Yedi Yayınları, 2019) gibi feminist düşüncüyü odağına alan kitaplar da bulunur. Hem kaynak metnin güncelliğini hala koruyor oluşu hem de Ayrıl'ın feminist yazın eserlerine ilişkin çeviri deneyimi *Swastika Geceleri* çevirisini çevirmen görünürlüğü'nün sorgulanması bağlamında incelemeye değer hale getirir.

Bu başlık altında *Swastika Geceleri*'nde dikkati çeken biçim, sözcük ve sözdizim düzeyinde çeviri kararlarına odaklanılacak, söz konusu kararların arkasında yatan nedenler tartışılacaktır. İnceleme içerisinde, kaynak metin KM, çeviri kararlarını içeren erek metin ise EM kısaltmalarıyla gösterilmiştir. Ayrıca, KM kısaltması 1937 yılında yayınlanan kaynak metne, EM kısaltması 2014 yılında yayınlanan çeviri metne gönderme yapmaktadır. Metinlerin yalnızca sayfa numaralarına yer verilmiştir.

3.1. Biçim Düzeyinde Kararlar

Biçim düzeyinde kararlar, metnin biçimini oluşturan unsurlarla ilişkili çeviri kararlarına karşılık gelir. Biçim düzeyinde kararlar italik yazım, parantez işareti kullanımı ve kısa çizgi kullanımı bağlamında ele alınmıştır.

3.1.1. İtalik Yazım

Erek metinde yoğun bir şekilde kullanılan biçimsel unsurlardan biri italik yazımdır. Kaynak metne gidildiğinde, yazarın da aynı dilsel unsurları italik yazdığı dikkat çekmektedir. Hem kaynak hem de erek metinde italik yazılan kısımlar aşağıda verilmiştir:

KM: It seemed as if, after hundreds of years of the really wholehearted subjection natural under a religion which was entirely male, the worship of a man who had no mother, <i>the Only Man</i> , the women had finally lost heart. (24-25)
EM: Tamamen eril bir dine yüzyıllarca içtenlikle boyun eğip anne olmayan, <i>sadece bir erkek</i> olan erkeğe taptıktan sonra kadınlar nihayetinde ümitsizliğe düşmüşlerdi. (26)
KM: " <i>Get off the grass there!</i> " roared a harsh voice. (32)
EM: " <i>Çimlerden uzaklaşın!</i> " diye bir ses gürledi. (33)
KM: "What, in <i>Germany</i> ?" asked Alfred, raising his eyebrows. (34)
EM: "Nasıl yani, <i>Almanya</i> 'da mı?" dedi Alfred kaşlarını kaldırarak. (35)
KM: " <i>What's all this bloody row about?</i> " This interruption, an angry one, came from behind the Nazi. (75)
EM: " <i>Bu gürültü de ne böyle?</i> " Bu öfkeli ses Nazi'nin arkasından geliyordu. (78)
KM: " <i>Row bonny boat, like a bird on the wing, over the sea to Skye</i> " (119)
EM: " <i>Yüz güzel kayığım, Skye Adası'nın göğünde kanatlanmış bir kuş gibi.</i> " (125)

Erek metinden alınan yukarıdaki örnekler kaynak metindeki kısımlarla karşılaştırıldığında, çevirmenin kaynak odaklı bir çeviri yaklaşımı izlediği ve

italik kısımları doğrudan koruyarak erek dile aktardığı görülmektedir. İtalik olarak aktarılan ifadeler erek metnin alımlanmasını güçleştirmedikleri için okurun yabancılik hissine de herhangi bir etkide bulunmaz. Dolayısıyla, çevirmen görünürlüğü üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı söylenebilir.

3.1.2. Parantez İşareti Kullanımı

Erek metinde dikkat çeken unsurlardan biri de parantez işareti kullanılan kısımlardır. Kaynak metne gidildiğinde, yazarın da aynı dilsel unsurları parantez içine aldığı görülmektedir. Aşağıda hem kaynak hem de erek metinde parantez kullanılan kısımlar verilmiştir:

KM: Alfred's helplessness in sleep was inhibiting, but at any rate he himself - his soul (but then he had no soul) was temporarily absent. (48)
EM: Onun uykusundaki savunmasızlığı bir engeldi, ama her şekilde o, kendisi - ruhu (ama zaten ruhu da yoktu) geçici olarak gaipti. (50)
KM: ("Died?" thought Hermann. "Died? Men die. Oh, Holy Thunderer, if I could getaway!") (85)
EM: ("Ölmek?" diye düşündü Hermann. "Ölmek mi? İnsanlar ölür. Oh, Gök Gürültüsü Tanrısı, keşke buradan gidebilsem!") (89)
KM: You don't even know that women could read-read, write, make books, music, pictures, houses (all inferior to men's, of course), be lawyers, doctors, governors, soldiers, fly aeroplanes." (131)
EM: Okur, yazar, kitap yazar, müzik ve resim yapar, evler inşa eder (erkeklerden daha kötü, elbette), avukat, doktor, vali, asker olur, uçak uçururlardı." (136)

Parantez kullanımını odağına alan çeviri kararları incelendiğinde, çevirmenin kaynak odaklı bir çeviri anlayışı ile vurguyu erek metnin aynı kısımlarına yüklediği görülmektedir. Bu da kaynak metindeki biçimsel çeşitliliği erek metinde doğrudan yeniden yaratmıştır. Ancak parantez kullanımı, metnin okunurluğuna herhangi bir etkide bulunmadığı için okurun yabancılik hissine de etki etmez. Bundan ötürü, parantez kullanımı bağlamında alınan kararların çevirmenin görünürlüğüne herhangi bir etkisi olmadığı söylenebilir.

3.1.3. Kısa Çizgi Kullanımı

Erek metinde dikkat çeken başka bir özellik de kısa çizgi kullanımıdır. Kaynak metne gidildiğinde, yazarın da aynı kısımlarda kısa çizgi kullandığı görülmektedir. Aşağıda hem kaynak hem de erek metinde kısa çizgi kullanılan kısımlar verilmiştir:

KM: Now if you read the Hitler Book carefully - oh, I forgot, you can't read. (45)
EM: Bak, Hitler Kitabı'nı dikkatlice okursan - ha, unuttum, sen okuma bilmiyordun. (47)

KM: The power of Germany was unshakable from without, and the Social Order within was fixed for all time in the Three Ranks – der Fuehrer, the Knights, and the Nazis. (96)
EM: Almanya'nın gücü ve üç rütbeyle –Führer, Şövalyeler, Naziler- sabitlenen Sosyal Düzen dışarıdan sarsılamazdı. (102)
KM: Von Hess just says that at a certain date – I've forgotten it, seventeen something – Scotland and England were united and the British Isles were all under one king. (156)
EM: Von Hess belli bir tarih vererek – şimdi aklımda değil, bin yedi yüzler gibi bir şeydi – İskoçya ve İngiltere'nin birleştiğini ve İngiltere Adalarının tek bir kralın hükmüne girdiğini anlatıyor. (163)

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde, çevirmenin, kısa çizgiyi daha çok arasözlerin çevirisinde kullandığı görülmektedir. Kaynak metin incelendiğinde, yazarın da daha çok fazladan bilgi vermek amacıyla kısa çizgiye başvurduğu fark edilebilir. Çevirmen, yazarın biçiminde önemli yer tutan kısa çizgileri kaynak odaklı bir çeviri anlayışı ile erek metinde aynen korumuştur. Kısa çizgi kullanımı, metnin anlam evrenini sekteye uğratmayan ve okurun yabancılik hissine etki etmeyen bir unsur olduğu için çevirmenin görünürlüğüne de herhangi bir etkiye bulunmamıştır.

3.1.4. Şiirler

Erek metinde dikkat çeken bir diğer biçimsel unsur da şiir türünde kaleme alınmış metin parçalarıdır. Ezra Pound'un şiir çevirisi kararlarını inceleyen Venuti, “çeviri, serbest ölçüde yazılmış bir şiire aitse, şiirin doğal bir sese sahip olması ve dile konuşmaya özgü bir nitelik kazandırılması için tekdüzeliği kıran çeşitli uyaklara ihtiyaç olduğunun” altını çizer (1995a: 287). Bu yaklaşımda, metnin etkisi bağlamında akıcılığın, dolayısıyla yerleştirme stratejisinin, metnin okunurluğu bağlamında da yabancılaştırma stratejisinin öne çıkarıldığı görülmektedir. Sesletimin erek dilin olanakları ölçüsünde yeniden yaratıldığı kısım aşağıdadır:

KM: As a woman is <u>above a worm</u> , So is a man <u>above a woman</u> . As a woman is <u>above a worm</u> , So is a worm <u>above a Christian</u> . (20)	EM: Kurtçuktan üstün olan <u>bir kadın gibi</u> , Üstündür erkek de <u>kadından</u> . Kurtçuktan üstün olan <u>bir kadın gibi</u> , Üstündür kurtçuk da <u>Hristiyan'dan</u> . (21)
---	---

Yukarıdaki dizelerde, “bir kadın gibi” söz öbeğinin iki kere tekrarlandığı, kaynak metinde “above a worm” söz öbeğine yapılan vurgunun deyiş kaydırma yoluyla erek metinde “bir kadın gibi” söz öbeğinde bırakıldığı görülmektedir. Çevirmenin kaynak metne yaptığı bu müdahale metnin vurgusunu

ve erek okur üzerindeki etkisini artırsa da metnin okunurluğunu tekdüzeleştirir. Bundan dolayı, dilsel düzeyde görünmez olan çevirmenin, eylemsellik açısından görünür olduğu söylenebilir. Kaynak metindeki sesletimin aynen korunduğu kısım aşağıda görülmektedir:

KM: God send our <u>warrior-king</u> . God send our <u>valiant king</u> . God send <u>our king</u> . Send him victorious, War-worn but <u>glorious</u> Long to rule over us, <u>God send him soon</u> . (146)	EM: Tanrı gönderdi <u>savaşçı kralı</u> Tanrı gönderdi <u>yiğit kralı</u> Tanrı gönderdi <u>kralımızı</u> ... Savaş yorgunu, ama <u>şanlı</u> Hükmedecek bize uzun yıllar <u>Tanrı gönderdi bize onu</u> (152)
--	---

Kaynak ve erek metinden alınan yukarıdaki kısımlar incelendiğinde, dizeler arası uyakların dize sonlarındaki sözcükler kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Kaynak metinde yer alan “Send him victorious” dizesi erek metinde atlanmıştır. Bu, maddi hata olarak değerlendirilebilir. Bu dizinin atlanmış olması, erek metinde anlamsal bir eksiklik yaratmasa da şiirin etkisinin azalmasına yol açmaktadır. Benzer şekilde, kaynak metinde yakarış duygusu içeren son dizinin erek metinde geçmiş zaman ile ifade edildiği, sesletim korunmasına rağmen erek metinde anlamın değişmesine yol açtığı fark edilebilir. Bu durum, erek okur tarafından fark edilmeyecek olsa da çevirmenin metne doğrudan müdahalesi olarak değerlendirilebilir. Bu iki çeviri kararı, çevirmeni dil düzeyinde olmasa da eylemsellik bağlamında görünür kılmıştır.

3.2. Sözcük Düzeyinde Kararlar

Sözcük düzeyinde alınan kararlar, özel isim, ikileme, yineleme, deyim, argo, atasözleri, eski sözcükler gibi unsurlar ekseninde alınan kararları içermektedir. Yazın çevirmenlerinin sözcük seçimlerini inceleyen Venuti, “akıcılığın, çevirmenin sözcük dağarcığının, seçilen sözcüğe, metnin yapaylığına veya en nihayetinde yazarın bağlamına ilişkin kendi tahminini desteklemek üzere bir erek dil bağlamı yarattığı gerçeğine dikkat çekmeyecek denli çeşitli olmasını gerektirdiğini” belirtir (1995a: 75-76). Bu bakımdan, akıcılık, sözcük düzeyinde kararlar sonucu yaratılan etki bağlamında yerleştirme stratejisini öne çıkarmaktadır. Venuti’ye göre, “çağdaş çevirmenler, çevirinin ikincil konumuna dikkat çekmek ve yabancı metnin dilsel ve kültürel farklılıklarını sergilemek üzere eski biçimlerin kullanımı, argo sözcükler, anıştırma ve uzlaşma ile deneyler yaparak, söylemsel değişkenleri işin içine katabilir” (1995a: 310-311). Bu açıdan, metnin deneyliliğinin de sözcük düze-

yinde kararlar ekseninde yabancılaştırma stratejisine bağlı olduğu söylenebilir. Bu başlık altında, metinde ilk bakışta dikkati çeken sözcüksel unsurlara odaklanılacak, bu türden kararların arkasında yatan nedenler tartışılacaktır.

3.2.1. Özel isimler

Kitap içerisinde Hitler dönemi atmosferi yaratmak adına yazarın çok sayıda özel isim kullandığı göze çarpmaktadır. Bu özel isimler metin içinde belirli bir kutsiyet atfedilen belirli bir yapı, mekân, coğrafi şekil, somut cisim ile ilişkili olarak kullanılmıştır. En çok dikkat çeken söz öbekleri, içinde “kutsal” ve “mukaddes” sözcüklerinin geçtiği söz öbekleridir. “Kutsal” sözcüğünün kullanıldığı söz öbekleri şu şekilde sıralanabilir:

KM:	EM:	KM:	EM:
Holy Hitler Chapel (18)	Kutsal Hitler Şapeli (19)	The Holy Mystery of Maleness (22)	Erkekliğin Kutsal Gizemi (23)
The Holy Forest (38)	Kutsal Orman (39)	The Holy Blood (36)	Kutsal Kan (37)
The Holy Places (61)	Kutsal Yerler (64)	The Holy One (78)	Kutsal Olan (82)
The Holy Mountain (163)	Kutsal Dağ (169)	The Holy City (169)	Kutsal Kent (176)

Mukaddes sözcüğünün kullanıldığı söz öbekleri şu şekilde sıralanabilir:

KM:	EM:	KM:	EM:
The Sacred Hangar (19)	Mukaddes Hangar (21)	The Sacred Aeroplane (19)	Mukaddes Uçak (21)

Yukarıdaki örnekler karşılaştırıldığında, erek metindeki “kutsal” sözcüğünün kaynak metindeki “holy”, “mukaddes” sözcüğünün ise “sacred” sözcüğüne karşılık olarak kullanıldığı fark edilmektedir. Çevirmen benzer anlam evrenlerine sahip olan bu iki sözcüğü erek metinde farklı sözcükler kullanarak yeniden yaratmış, böylece kaynak metindeki nüans farkını korumuştur. Ayrıca söz öbeklerini oluşturan sözcüklerin dizilimi incelendiğinde de çevirmenin kaynak odaklı bir çeviri anlayışı izlediği görülmektedir. Bu karar erek metni okuma sürecinde okur tarafından fark edilmeyecek olsa da, eylemsellik anlamında tutarlıdır ve çevirmenin görünürlüğüne katkı sağlamıştır. Bir diğer kullanım ise, birleşik özel isimlerdir. Metin içerisindeki birleşik özel isimler şu şekildedir:

KM:	EM:	KM:	EM:
Hitlerdom (19)	Hitlerkent (21)	The Fatherland (168)	Atayurdu (175)

Yukarıdaki birleşik isimler incelendiğinde, çevirmenin hem yabancılaştırıcı hem de yerleştirici bir yaklaşım izlediği görülebilir. Çevirmen, “Hitler-kent” sözcüğünü sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla yabancılaştırıcı bir yaklaşımla erek metne aktarırken, “Atayurdu” sözcüğünde “Anayurdu” sözcüğündeki çağrışımı kullanmış ve yerleştirici bir yaklaşım benimsemiştir. Özel isimler bağlamında dikkat çeken kararlardan biri de “baraka” sözcüğünün çevirisidir:

KM:	EM:
The Holy Swastika Barracks Church (139)	Kutsal Swastika Baraka Kilisesi (145)

Çevirmenin erek metne “baraka” olarak aktardığı sözcük, kaynak metinde “barracks” sözcüğüne karşılık gelmektedir. “Barracks” sözcüğü, kaynak dilde “kışla” anlamını taşımaktadır. Kaynak metinde din ve ırk temelli bir yönetimde, militarist bir yaşam şekline daimî bir vurgu olduğundan “Barracks” sözcüğünün “kışla” karşılığının kullanılması kaynak metindeki bu vurgunun erek metinde de oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Bu noktada, çevirmenin bu ayrıntıyı atladığı ve sözcüğü “derme çatma ev” anlamına gelen Baraka sözcüğüyle erek metne aktardığı görülmektedir. Bu açıdan bu karar maddi hata olarak değerlendirilebilir. Yukarıdaki üç odak noktası üzerine düşünüldüğünde, erek metinde özel isimler bağlamında ortaya çıkarılan dilsel çeşitliliğin çevirmenin hem dil düzeyinde hem de eylemsellik düzeyinde görünürlüğünü arttırdığı sonucuna ulaşılabilir.

3.2.2. İkilemeler

Erek metinde dikkat çeken kullanımlardan biri de ikilemelerdir. Çevirmen erek metin içerisinde kimi zaman isimleri, kimi zaman sıfatları, kimi zaman zarfları, kimi zaman ise fiilleri ikileme olarak kullanmış; bu sayede erek okurun metne dair yabancılık hissini azaltırken, metnin etki alanını da genişletmeyi başarmıştır. Fiille yapılan ikileme örnekleri aşağıda verilmiştir:

KM: Hermann suddenly wished it was the custom <u>to hurry and barge and jostle</u> . (21)
EM: Hermann ansızın, insanların <u>aceleyle, paldır küldür, ite kaka dışarı çıkmalarının</u> bir gelenek olmasını diledi. (22)
KM: Alfred <u>limped back</u> to the Court-house to collect his sack and stick. (...) Now he had something that no one could ever take away from him, not if they tore him into little strips - he had flown. (74)
EM: Alfred <u>topallaya topallaya</u> mahkeme salonuna geri döndü, çantasıyla bastonunu aldı. (...) Onu lime lime etseler de, artık hiç kimsenin elinden alamayacağı bir şeye sahipti -uçmuştu. (77)

Fille yapılan ikilemeler incelendiğinde, kaynak metinde sırasıyla “acele etmek, dalaşmak ve itip kakmak” anlamına gelen “to hurry and barge and

jostle” fillerinin anlamının aynen korunduğu, ancak vurguyu artırmak üzere ikilemeye dönüştürüldüğü görülmektedir. “Topallaya topallaya” şeklinde çevrilen “limp back” söz öbeğinde ise eylemin fizikselliği öne çıkarılmıştır. Bu dilsel çeşitlilik çevirmenin hem dil düzeyinde hem de eylemsellik anlamında görünürlüğüne arttırmıştır. Zarfla yapılan ikileme örnekleri ise aşağıda verilmiştir:

KM: They looked at him sheepishly, for all of them had disobeyed his orders to go off duty, and tried to control their noisy panting. (70)

EM: İzne çıkmaları emrini dinlemedikleri için süklüm püklüm Şövalye’ye bakıyorlar, soluklanmaya çalışıyorlardı. (74)

Zarfla yapılan ikileme incelendiğinde, çevirmenin cümle sonunda kullanılan “sheepishly” sözcüğünü zarflarda görmeye alışık olduğumuz “bir şekilde, bir biçimde” ifadesi yerine ikileme şeklinde erek metinde yeniden yarattığı fark edilmektedir. Kaynak metinde zarf işlevinde kullanılan sözcüğün erek metinde yine zarf olarak kullanılması yerlileştirici çeviri yaklaşımının bir sonucudur. Örnekteki “sheepishly” sözcüğü kaynak dilde gönderme yapılan “koyun” (sheep-ish-ly) yerine, sözcüğün anlam evrenindeki ruh hali (utanç ve korku) merkez alınarak erek dile aktarılmıştır. Yerlileştirici bir çeviri anlayışı benimsense de hem alışılmadık bir sözcük biçimi seçilmesi hem de sözcüğün anlam evrenine müdahale edilmesi çevirmeni dil ve eylemsellik düzeyinde görünür kılmıştır. Sıfatla yapılan ikileme örnekleri ise aşağıda verilmiştir:

KM: Hermann’s whole body filled with delicious thundering warming floods of rage. (49)

EM: Hermann içini yakan, gürül gürül, tatlı bir öfkeyle doldu. (51)

KM: “He thought, you see,” said the Knight, closing the book, “that the time might come when men would again seek passionately for truth, and that this, his little hand-written terribly fragmentary history, might be a faint will-o’-the-wisp light in the darkness. (93-94)

EM: “Demek ki erkeklerin doğruyu bulmak için yeniden tutkuyla aramaya başlayacaklarını ve el yazısıyla bölük pörçük yazdığı tarihi bilgilerin karanlıkları aydınlatmada cılız da olsa ulaşılması güç bir ışık olacağını düşünmüş. (98)

KM: Skeletons crashed about, the snapping of their dry bones making a staccato macabre accompaniment to the more homely and human noises. (219)

EM: Hermann kavga ediyordu, orası kesindi; homurtular, iniltiye duyuluyordu. İskeletler dağılıyor, kurumuş kemikler takır tukur sesler çıkararak yere düşüyor, bu sesler insan gürültülerine karışıyordu. (226)

Sıfatla yapılan ikilemeler incelendiğinde, çevirmenin sözcüklerin işlevsel özelliklerini koruduğu, “thundering” ifadesinde aynı sözcüğü tekrar ede-

rek, “terribly fragmentary” söz öbeğinde “terribly” sözcüğünün pekiştirici anlamını işin içine katarak, “staccato macabre” söz öbeğinde ise yansıma sözcük kullanarak yerlileştirici bir çeviri anlayışı izlediği söylenebilir. İkilemeler erek okurun metni okurken yabancılık hissini azaltırken, çevirmenin bir yeniden yazar olarak eylemselliğine gönderme yapar. Bu eylemsellik hali, çevirmenin görünürlüğü üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. İsimle yapılan ikileme örnekleri ise aşağıda verilmiştir:

KM: Hermann could not often afford to smoke, while Alfred’s expenses on his pilgrimage were calculated to a pfennig, to keep him in good health, but to include no luxuries whatever. (77)

EM: Alfred bu hac ziyaretini kuruşu kuruşuna hesapladığı, Hermann da sağlığına dikkat ettiği için pek sık tütün içmiyorlardı. (81)

İsimle yapılan ikilemeler incelendiğinde, çevirmenin ikilemeler yoluyla sözcüklerin vurgusunu artırdığı söylenebilir. Her iki örnekte de anlam aynen korunmuştur. “to a pfennig” ifadesinde Alman para birimi olan “pfennig” yerine Türk para birimi olan “kuruş” konularak yerlileştirme stratejisi uygulanmıştır. Bu karar okurun erek metne olan yabancılık hissini azaltırken, çevirmenin eylemselliğine vurgu yapar. Bu açıdan, isimle yapılan ikilemelerin çevirmenin eylemsel düzeyde görünürlüğünü arttırdığı sonucuna ulaşılabılır.

3.2.3. Yinelemeler

Erek metinde dikkat çeken bir durum da yinelemelerin sıkça kullanılmış olmasıdır. Çevirmenin yineleme olarak erek metne aktardığı ünlem cümleleri, fiiller ve isimler incelendiğinde, aynı öğelerin kaynak metinde de yineleme olarak yer aldıkları görülmektedir. Bu noktada, çevirmenin sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla kaynak odaklı bir çeviri yaklaşımı izlediği söylenebilir. Yinelemelere ilişkin çeviri kararları okurun yabancılık hissine herhangi bir etkide bulunmadığı için çevirmenin görünürlüğü üzerinde de herhangi bir etkiye sahip değildir.

KM: To fly! To fly! Then he sobbered down a little, his eyes grew thoughtful. (65)

EM: Uçmak! Uçmak! Sonra Alfred heyecandan ağlamaya başladı, bakışları dalgınlıktı. (68)

KM: “Lies, lies,” muttered Alfred. “Lies, lies, lies!” (99)

EM: “Yalan, yalan!” dedi Alfred. “Yalan, yalan, yalan!” (105)

KM: Now, cigars, cigars, think of cigars, or those poor bloody holy Germans will have no smokes to-night.” (121)

EM: Şimdi, puro, puro, puroyu düşün, yoksa o zavallı kahrolası kutsal Almanlar bu gece tüttüremeyecekler.” (126)

3.2.4. Deyimsel Kullanımlar

Erek metinde dikkat çeken özelliklerden biri de deyimlerin yoğun bir biçimde kullanılmış olmasıdır. Kaynak metne gidildiğinde, erek metin bağlamında deyimleştirilen dilsel unsurların kaynak metinde kimi zaman düz anlamıyla, kimi zaman ise deyimsel anlamıyla kullanıldığı göze çarpar. Kaynak dilde düz anlamda kullanılan, çevirmenin deyimsel anlam kazandırdığı söz öbekleri şu şekilde sıralanabilir:

KM: But though a woman might go through the whole ceremony of Removal dry-eyed and <u>not make a moan</u> , and even utter the formal responses in a steady voice, [...] (23)
EM: Bir kadın, çocuğunun Uzaklaştırılması töreni boyunca hiç ağlamasa, <u>gıkını çıkarmasa</u> , sakın bir sesle resmi cevaplar verse [...] (24)
KM: This was such an unexpected question that Hermann <u>gaped</u> . (37)
EM: Bu beklenmedik soru karşısında Hermann'ın <u>ağız bir karışık kaldı</u> . (38)
KM: "I'll die ten deaths," swore Alfred. " <u>Even painful ones</u> ." (94)
EM: " <u>Canım pahasına da olsa</u> . On kere ölsem, yine de korurum," dedi Alfred. (99)
KM: They thought, those poor little typically feminine idiots, that if they did all that men told them to do <u>cheerfully and willingly</u> , that men would somehow, in the face of all logic, love them still more. (102)
EM: O zavallı dişi ahmaklar, erkeklerin onlara dayattığı şeyleri neşeyle ve <u>canı gönülden</u> yaparlarsa, erkeklerin bir şekilde mantıklı davranmaya başlayıp onları sevmeye devam edeceklerini sandılar. (107)
KM: Hermann's face <u>twisted like</u> that of a man in severe pain, but not out of any unmanly feeling of pity for his youthful victim. (150)
EM: Hermann, çok acı çekiyormuş gibi <u>suratını ekşitti</u> , ama genç kurbanına acıdığı için değil. (156)
KM: And you can't absolutely <u>trust to</u> the terror Nazis have of Stonehenge and ghosts generally. (194)
EM: Ayrıca, Nazilerin Stonehenge ve hayaletlerden korkmasına da <u>bel bağlayamazsın</u> . (200)

Kaynak metinde deyimsel anlamda kullanılan, çevirmenin erek metinde deyimliliği koruduğu söz öbekleri şu şekilde sıralanabilir:

KM: (...) and <u>by a curious fate</u> none of them had at that time any male children themselves. (84)
EM: <u>Kaderin cilvesi</u> , öldüklerinde hiçbirinin oğlu yoktu. (86)
KM: If I overstay my pilgrimage leave they'll drag me back in handcuffs, and I shall be <u>a marked man</u> . (123)
EM: Hac seyahatimi uzatırsam beni kelepçeleyip götürürler, <u>mimlenirim</u> . (128)
KM: It was only <u>horse-play</u> and teasing, and they would soon have got tired of it and marched on, but the poor lout got more and more frightened. (216)

EM: Sadece eşek şakası yapıyor, sataşıyorlardı, birazdan yorulup yollarına devam edeceklerdi ama zavallı hödük gittikçe daha çok korkmaya başladı. (223)

Çevirmen, kaynak metindeki dilsel unsurların deyimselliğini koruyarak veya bu unsurlara deyimsellik kazandırarak erek metnin erek kültürle olan bağını sağlamlaştırmıştır. Metnin erek kültürle olan bağının güçlendirilmesi erek okurun yabancılik hissinin değil, metinle olan özdeşliğinin artmasına zemin oluşturur. Venuti, “çeviri akıcı bir biçimde okunduğunda, tuhaf dilsel ifadeler, deyimsel olmayan yapılar veya kafa karıştırıcı anlamlara yer verilmediğinde, açık sözdizim bağlantıları ve tutarlı zamir kullanımı okur nezdinde anlaşılabilirlik yarattığında, şeffaflığın ortaya çıktığını” ileri sürer (1995a: 287). Erek metinde deyimsel ifadeler yoğun bir biçimde yer verilmesi, şeffaflığı zedelediğinden, bu durumun, erek metin bağlamında çevirmenin görünürlüğünü arttırdığı sonucuna ulaşılabilir.

3.2.5. Yabancı Dilde Bırakılan Cümleler/Diyaloglar

Erek metinde dikkat çeken başka bir unsur ise, yabancı dilde bırakılan ifadelerdir. Ödünçleme daha çok sözcük düzeyinde gerçekleştirilen bir dilsel işlem olduğundan, *Swastika Geceleri*’nde korunan ifadelerin cümle ve diyalog düzeyinde olması sebebiyle ödünçleme ölçeğini aştığı görülmektedir. Çevirmen kaynak metinde yer verilen Almanca cümle ve diyalogları aynen erek metne yerleştirmiş ve kaynak odaklı bir yaklaşım izlemiştir. Bu türden dilsel ifadeleri açıklamak için herhangi bir dipnota başvurulmamıştır. Bu durum okur için ayrı bir okuma zorluğu oluşturmaktadır. Okurun erek metni alımlama sürecinde yabancılik hissi artırıldığından, alınan kararların hem dil düzeyinde hem de eylemsellik anlamında çevirmenin görünürlüğüne katkıda bulunduğu söylenebilir.

KM: The grass round our churches wasn’t put there for herds of Englishmen to gallop over. Verstehen?”

“Ja, Herr Unter-offizier.”

“Heil Hitler!” said the Nazi, and saluted. (33)

EM: Kiliselerimizi çeviren bu çimleri İngiliz sürüleri eşinsin diye ekmedik. Verstehen?”

“Ja, Herr Unter-offizier.”

“Heil Hitler!” dedi Nazi ve selam verdi. (34)

KM: Alfred glanced down the list till he came to the last one, written in nearly as lovely a hand as the book itself.

Und Ich, Friedrich von Hess, Knecht. (105)

EM: Alfred bütün listeyi inceledi; listenin en sonunda, kitabın yazıldığı kadar güzel bir yazıyla yazılmış olan son isme baktı:

Und Ich, Friedrich von Hess, Knecht. (115)

KM: “Nein verstehen,” gasped the poor lubber. “Ich sprech Deutsch nicht!” (216)

EM: “Nein, verstehen,” diye korkuyla iç çekti zavallı acemi oğlan. “Ich sprech Deutsch nicht!” (223)

3.2.6. Benzetmeler

Erek metinde dikkat çeken başka bir unsur ise, benzetmelerdir. Kaynak metne gidildiğinde, benzetmelerin sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla “like” ve “as” sözcüklerinin “gibi” sözcüğü ile değiştirilerek ya da niteleme sıfatı içeren söz öbeklerine benzetme özelliği kazandırılarak oluşturulduğu görülmektedir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla erek dile aktarılan benzetmeler ise şu şekilde sıralanabilir:

KM: It was a work of craft, as clear and even as printing, yet individual and full of character. (60-61)

EM: Yazısı, matbaadan çıkmış gibi okunaklı ve düzgündü, aynı zamanda kendine has bir şekli vardı (63)

KM: Ethel hovered near with a terribly anxious look in her eyes, like a bitch whose new-born puppies are being handled. (186)

EM: Ethel, yavruları elinden alınan bir dişi köpek gibi, gözlerinde son derece endişeli bir bakışla duraksadı. (192)

KM: Edith began to whimper, then burst into a little thin angry cry like the impatient meowing of a cat. (188)

EM: Edith kıpırdandı, sonra sabırsız bir kedi miyavlaması gibi kızgınlıkla ağlamaya başladı. (195)

Erek metinde benzetme özelliği kazandırılan söz öbekleri şu şekilde sıralanabilir:

KM: Looking at the mangled body with the usual brutal indifference to pain or bloody sights. (s. 53)

EM: Silindir çiğnemiş gibi görünen, acıdan kıvranan, kan revan içindeki oğlana, insanlıktan uzak bir duyarsızlıkla, olağan tavırlarla baktı. (56)

KM: I am the repository, the place where a very old human idea is kept. (45)

EM: Ben bir bilgi havuzu gibiyim, çok eski bir insan fikrinin saklandığı yer. (48)

KM: He was a patient lad, a tall lanky fair creature. (182)

EM: O sabırlı bir çocuktü, leylek gibi uzun boyluydu. (188)

Kaynak metin incelendiğinde, “like” ve “as” sözcüğünü içeren ifadeler çevrilirken sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla yabancılaştırma stratejisi izlendiği, benzetme özelliği kazandırılan ifadelerde ise niteleme sıfatlarının öne çıkarıldığı fark edilmektedir. Benzetmelerin sayıca fazla oluşu okurun yabancılık hissini azaltırken, metnin etkisini artırır. Etkisi artan metin çevirmenin metin içi varlığını güçlendirerek, görünürlüğüne katkıda bulunur.

3.2.7. Argo Sözcükler

Erek metinde dikkat çeken başka bir unsur ise, argo sözcüklerin kullanımıdır. Erek metindeki argo sözcükler kaynak metinle karşılaştırmalı olarak ele alındığında, söz konusu sözcüklerin sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla veya etkileri artırılarak ya da hafifletilerek erek dile aktarıldıkları görülmektedir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla aktarılan argo söz öbeği şöyledir:

KM: He hoped that this untidy corpse was the work of some solitary sex maniac, but his hope was very faint. (104)

EM: Bu dağılmış cesedin, bir seks manyağının işi olmasını umut etmişti ama bu umudu pek de güçlü değildi. (109)

Etkisi artırılarak aktarılan argo sözcük şöyledir:

KM: “But you don’t see that that proves they must be something else besides animals and an innate desire to please men, like a good bitch with her master. (127)

EM: “Bu durumun kadınların hayvanlardan öte, doğuştan gelen efendisine iyi bir orospu olarak erkeği memnun etme arzusundan azade varlıklar olduklarını kanıtladığını görmüyor musunuz? (132)

Etkisi hafifletilerek aktarılan argo sözcük şöyledir:

KM: “The poor silly little lout,” said Alfred regretfully. (125) (Yavşak anlamında)

EM: “Zavallı aptal, küçük hödük,” dedi Alfred üzüntüyle. (130)

Argo sözcükleri odağına alan çeviri kararları incelendiğinde hem farklı çeviri stratejileri uygulanması hem de erek dilde dilsel çeşitlilik yaratılması çevirmenin görünürlüğüne olumlu etki eder. “Hödük” sözcüğü erek okurun erek metinle olan tanışıklığını artırsa da “seks manyağı” söz öbeği ve “orospu” sözcüğü vurgulu bir söyleyiş yaratarak erek okurun ilgisini canlı tutmuştur. Erek okurun canlı tutulan ilgisi, çevirmenin metin içi varlığını güçlendirmiş ve görünürlüğüne katkıda bulunmuştur.

3.2.8. Atasözleri

Erek metinde dikkat çeken başka bir unsur ise, atasözleridir. Kaynak metindeki atasözlerinin genel olarak sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla yabancılaştırma stratejisiyle erek dile aktarıldıkları görülmektedir.

KM: “A cow bellows when her calf is taken from her.” (127)

EM: “Altından buzağıyı aldığı anda inek bile feryat eder.” (132)

Erek dilde: Öküze boynuzu yük olmaz (ağır gelmez).

KM: No nightingale no blackbird – could sing more sweetly and purely. (169)

EM: Hiçbir bülbül – hiçbir karatavuk – bu kadar tatlı ve saf bir sesle ötemez. (175)

Erek dilde: Bülbül gibi şakımak.

KM: “The pious ones don’t need pilgrimages” he said. (180)

EM: “Sahte sofuların hacca gitmeleri gerekmez. (186)
 Ereğ dilde: Görünen köy kılavuz istemez.

Atasözleriyle ilişkili çeviri kararları incelendiğinde, çevirmen Ayrıl'ın sözcüğü sözcüğüne çeviri yoluyla yabancılaştırma stratejisi izlediği görülmektedir. Bu atasözleri sözcüğü sözcüğüne değil de, ereğ dile ait atasözleriyle değış tokuş edilerek çevrilseydi, metnin etkisi daha çok arttırılacak, ereğ okurun yabancılık hissi azaltılacaktı. Ancak bu karar çevirmenin görünürlüğünün sekteye uğramasına yol açabilirdi. Kaynak kültürde bir anlam evrenine sahip olan atasözlerinin Ayrıl'ın yaptığı gibi sözcüğü sözcüğüne çevrilmesi, ereğ okurun ereğ metin bağlamında yabancılık hissini arttırmış ve çevirmenin görünürlüğüne katkıda bulunmuştur.

3.2.9. Eski Sözcükler

Ereğ metinde dikkat çeken başka bir durum ise, eski sözcüklerin kullanımıdır. Çevirmen, kaynak kültürde gündelik hayatta çok sık kullanılmayan, yazınsal bir bağlamda anlam kazanan bazı dilsel ifadelerin çevirisinde ereğ okur için de yabancı olabilecek eski sözcüklere başvurmuştur. Bazen de kaynak metindeki bir sözcüğün ereğ metindeki vurgusunu arttırmak amacıyla eski sözcüklere başvurulduğu görülmektedir. Çevirmenin ereğ metne eski bir sözcük aracılığıyla aktardığı, kaynak dil ve kültürde çok sık kullanılmayan sözcük şudur:

KM: “It’s soft to have all you want to eat always,” said the young Nazi piously. (78)

EM: “Sadece yemek yemeyi düşünmek cıvıklıktır,” dedi genç Nazi mütedeyyin bir tavırla. (81)

Çevirmenin ereğ metne eski bir sözcük aracılığıyla aktardığı, kaynak kültürde sıklıkla kullanılan dilsel ifade:

KM: But at present I shall have to read to you, translating as I go, because you can’t manage the black letter or grammatical German yet. (193)

EM: Çevirisini yaptıkça peyderpey okuyacağım çünkü sen matbaa harflerini ve Almanca dilbilgisini henüz öğrenmedin. (200)

Venuti, “eski sözcük kullanımına dayalı çeviri stratejisinin, çevirideki akıcılık kanonuna, şeffaflık söyleminin egemenliğine ve yazarın varlığına ait bireyci etkiye bir direniş özelliğı taşıdığını” belirtir (1995a: 36). Mehtap Gün Ayrıl'ın çeviri kararları incelendiğinde, Venuti'nin bakış açısıyla benzer bir yaklaşım izlediğı söylenebilir. Ayrıl, akıcılığı ve şeffaflığı sekteye uğratarak yazarın ereğ metin üzerindeki egemenliğini zayıflatmış ve görünürlüğünü arttırmıştır.

3.2.10. Sesletim

Erek metinde dikkat çeken bir diğer unsur ise, sesletime dayalı aktarımdır. Kaynak metne gidildiğinde, sesletimin kimi zaman korunduğu, kimi zaman ise göz ardı edildiği görülmektedir. Sesletimin korunduğu kısım aşağıda verilmiştir:

KM: 'I love my love with an A, because he is Alfred. I hate him with an A because he is an ass, or annoying, or angry,' or something bad, you see, and then young Fred used to do it to me. (177)

EM: 'Sevdiğimi A ile severim, çünkü adı Alfred. Ondan A ile nefret ederim, çünkü o akılsızdır, aptaldır, arsızdır' ya da buna benzer kötü sözler bulurduk. Sonra sıra ona gelince Fred de bana aynısını yapardı. (183)

Sesletimin göz ardı edildiği kısım aşağıda verilmiştir:

KM: "I love my love with a G," he said slowly, "because he is good. I hate him with a G, because he is German. If I could only remember your face and hair and the shape of your beard, and your eyes, and forget that blue tunic and the cloak, and those-silver swastikas on the collar! (177)

EM: "Sevdiğimi İ ile severim, çünkü o iyidir. Ondan A ile nefret ederim, çünkü o bir Alman'dır. Keşke yüzünüzü, saçınızı, sakalınızı, gözlerinizi ezberleyip şu mavi ceketinizi, pelerininizi ve yakanızdaki Swastika'yı unutabilsem! (184)

Birinci örnekte, erek metinde A harfi ile başlayan, "Alfred" sözcüğüyle uyaklı bir söyleyiş yaratan ve olumsuz anlam taşıyan sıfatların, kaynak metinde de A harfi ile başladığı fark edilmiştir. İkinci örnekte ise, erek metinde "i" ve "A" harfinin sesletimiyle kullanılan sözcüklerin hepsinin birden kaynak metinde "G" harfiyle başladığı görülmektedir. Bu farklılığın en büyük sebebi, "Alman" ve "iyi" sözcüklerinin farklı harfle başlamaları ve Türkçede "A" harfi ile başlayan ve "iyi" sözcüğüyle benzer anlam taşıyan bir sözcüğün olmayışıdır. Bu durum da çevirmenin sesletimi göz ardı etmesine yol açmıştır. Sesletim düzeyindeki kararlar erek metne somut olarak yansıdığı için, erek okur tarafından fark edilmesi kolaydır. Bu açıdan, bu türden kararların çevirmenin görünürlüğüne arttırdığı söylenebilir.

3.3. Sözdizim Düzeyinde Kararlar

Sözdizim düzeyinde alınan kararlar, cümle düzeyinde dil kullanımlarını ve yadığatıcı kullanımları içermektedir. Cümle düzeyinde dil kullanımı, metindeki iletiyi okura ulaştıran, okurda belirli bir duygu, düşünce ve algıyı inşa eden, söylem düzlemini de belirleyen unsurlardan oluşur. Venuti, "akıcılığın, aşırı deyimsel kalmamak için yabancı metne sadık olmayan, kapalılık hissiyle ve ritmik tanımlamalarla anlamsal 'kesinliği' garanti etmek için kesin-tisiz bir biçimde ve kolaylıkla ('hamursu' olmayan) akan bir sözdizime da-

yalı olduğunun” altını çizer (1995a: 5). Bu başlık altında, metinde ilk bakışta dikkati çeken cümle bölme/birleştirme kararlarına ve yadırgatıcı dil kullanımlarına odaklanılacak, bu türden kararların arkasında yatan nedenler tartışılacaktır.

3.3.1. Cümle Bölme/Birleştirme

Erek metinde sözdizim düzeyinde ilk dikkat çeken durum, cümle bölme ve birleştirme bağlamında alınan kararlardır. Çevirmenin, kimi yerde cümle bölme işleminde iki nokta işaretini kullandığı, kimi yerde fiilimsileri fiile dönüştürerek yan cümleleri düz cümleye çevirdiği, kimi yerde ise belirli dilsel unsurları cümleden çıkardığı gözlemlenmektedir. Kaynak metinde iki nokta ile ayrılan, erek metinde birleştirme işlemiyle oluşturulan cümlelerden biri aşağıda verilmiştir:

KM: Suddenly not far away a terrific clamour broke out: a small boy screaming, madly, desperately, for help, another boy laughing - “Noisy little devils,” Hermann thought, with half a mind to go and kick them for making such a row; a bit of hazing, he supposed - but then - was the hazed one a boy? (49)

EM: Ansızın az öteden korkunç bir çığlık duyuldu: Küçük bir oğlan çocuğu çığınca, çaresizce yardım istiyor, diğer oğlansa gölüyordu. “Gürültücü küçük şeytanlar,” diye geçirdi içinden Hermann. Böyle patırtı çıkardıkları için onları bir güzel pataklamaya niyetlendi, biraz şüphe duyarak oğlan çocukları olduğunu tahmin etti; - ama sonra - oğlan olup olmadıklarından mı şüphelendi? (51)

Kaynak metinde iki nokta ile ayrılan, erek metinde bazı unsurların atılması ile yaratılan birleşik cümlelerden biri aşağıda verilmiştir:

KM: Little local mistakes do not matter, but a mistake which includes the whole world - for the Japanese with their slavish imitateness copied it from us - is an appalling and ghastly tragedy. We Germans have made women be what they cannot with all their good will go on being - not for centuries on end - the lowest common denominator, a pure animal - and the race is coming to extinction. (89)

EM: Küçük münferit hatalar çok önemli değildir, ama bütün dünyayı ilgilendiren, Japonların kölevari bir taklitçilikle bizden kopyaladıkları bir hata, dehşet verici ve korkunç bir trajedidir: Almanlar kadınları, kendi iradeleriyle var olamayacak hale getirdiler ve insan ırkının yeryüzünden silinmesine sebeptoldular. (93)

İki noktanın kullanılmadığı, bölünen cümle aşağıda verilmiştir:

KM: I don’t know why your infidel women, whom you keep shut up in pens like bitches on heat, have their heads shaved for a superficial following of the blessed Paul the brother of our Lord will not save any of you in the Judgment. (202)

EM: “Sizin kızışmış dişi köpekler gibi kümeslere hapsettiğiniz namahrem kadınlarınız neden kafalarını tıraş ederler, bilmiyorum. Efendimizin kutlu kardeşi Paul’ü yarım yamalak takip etmek mahşer gününde sizi kurtarmayacak çünkü. (208)

Bu bağlamda, kaynak metinde iki nokta işaretinin olduğu cümlelerin çevirisi düşünüldüğünde, çevirmenin bölme ya da birleştirme işlemi uyguladığı fark edilmektedir. Bu işlemler erek metnin anlaşılabilirliğini arttırma amaçlı olup okurun metni alımlaması noktasında olumlu bir etki yaratır. Ancak cümlelerin iki nokta ile birleştirilmesi Türkçe dilbilgisine aykırı bir durumdur. Cümlelerin birleştirilmesi okumayı zorlaştırırken, cümlelerin ayrılarak düz cümleye çevrilmesi okumayı kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan, çevirmenin cümle bölme/birleştirme kararları arasında tutarsızlık gözlemlense de yaratılan etki olumlu olduğu için kararların yerinde olduğu söylenebilir. Ayrılmanın somut çeviri kararları bağlamında sergilediği bu eylemsellik hali, erek okur üzerinde doğrudan etkiye sahip olduğu için, görünürlüğüne de katkı sağlamıştır.

3.3.2. Yadırğatıcı Kullanımlar

Erek metinde sözdizim düzeyinde dikkat çeken bir diğer durum, yadırğatıcı kullanımlardır. Venuti, “tuhaf ritimlerin ve sözcük seçiminin, okurun [metne ait] lirik sesle kurduğu olumlu özdeşliği istikrarsız hale getirdiğine” vurgu yapar (1995a: 245). *Swastika Geceleri*’ndeki yadırğatıcı kullanımlar ise uzun cümle seçiminden ve kısa çizgi ve parantezin yoğun bir biçimde kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Uzun cümleler metnin alımlanmasında büyük bir zorluk oluşturur. Cümleler uzadıkça, kullanılan fiilimsi sayısı artmakta; bu durum da hangi sıfat fiilin hangi söz öbeğini nitelediği konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Kısa çizginin kullanıldığı kısmın ayrı bir cümleye dönüştürülmesiyle çözülebilecek olan yadırğatıcı kullanımlardan biri şöyledir:

KM: Hairless, with naked shaven scalps, the wretched ill-balance of their feminine forms outlined by their tight bifurcated clothes -that horrible meek bowed way they had of walking and standing, head low, stomach out, buttocks bulging behind- no grace, no beauty, no uprightness, all those were male qualities. (25)

EM: Tıraş edilmiş saçsız kafaları, daracık kıyafetlerinin ortaya çıkardığı kadınsı bedenlerinin acınası dengesizliğiyle -yürürken ve ayakta dururken ezik bir tavırla başlarını eğişleri, başları önde, karınları dışarda, kalçaları yanlarına doğru taşmış- erkeklere özgü nitelikler olan zarafetten, güzellikten, doğruluktan yoksundular. (26)

Parantez işaretinin cümleden çıkarılması ve parantezli kısmın ayrı bir cümleye dönüştürülmesiyle çözülebilecek olan yadırğatıcı kullanımlardan biri şöyledir:

KM: But there was no absolute necessity to try to imitate Him in His way of life, in His complete asceticism (which included never even being in the contaminating presence of a woman), and most men smoked and drank beer and ate meat, when they

could get them. (79)

EM: Ama O'nun son derece sade hayat tarzını uygulamak (buna bir kadının kirleten varlığıyla asla birleşmemek de dahildi) zorunlu değildi; bu yüzden erkeklerin çoğu buldukça tütün ve bira içer, et yedi. (82)

Sonuç

Feminist spekülâtif bir eser olan *Swastika Geceleri*'nin çevirmeni Mehtap Gün Ayrıl'ın çeviri kararlarını odağına alan bu çalışmada görünür-lük/görünmezlik kavramının yansımaları değerlendirilmiştir. Feminist spekülâtif eserlerin çevirisi, hem kaynak dil, kültür ve yazın dizgesine özgü dilsel unsurların erek dilde yeniden yaratılması hem de feminist söylemin yeniden inşası açısından çevirmen görünürlüğünü güçlendirir ve yeniden yazma deneyimini öne çıkarır. Venuti, bunun, “çevirinin “özgün” olarak kabul edilmesine engel olan, ancak onun farklı bir dilde ve kültürde kaleme alınmış bir edebi metin olarak bağımsızlığını destekleyen aşırı derecede heterojen bir söylem (eski sözcük kullanımı, gündelikleştirme, standart dışı noktalama ve yazım, bürünsel deneysellik) yaratmak anlamına geldiğini” vurgular (1995a: 271). Çeviri kararları incelendiğinde, çevirmen Mehtap Gün Ayrıl'ın metne yaptığı müdahaleler bağlamında bu varsayımı güçlendirdiği görülmektedir. Sıfatları, isimleri, zarfları ve fiilleri aktarırken erek dilin önemli unsurlarından biri olan ikilemeleri kullanması, sıklıkla deyimlere başvurması, argo sözcükleri kimi zaman hafifleterek, kimi zaman etkisini artırarak çevirmesi, kaynak metinde benzetme özelliği taşımayan belirli unsurları erek dil bağlamında benzetmeye dönüştürerek vurguyu değiştirmesi, cümlelerin anlaşılabilirliğini artırmak amacıyla kimi yerde bölme işlemine başvurması çevirmeni görünür kılmakta, erek dilde metnin yazarı konumuna getirmektedir. Bu durum, aynı zamanda, çevirmen Mehtap Gün Ayrıl'ın öznel kararlar almaktan çekinmediğinin, bir çevirmen-yazar profili oluşturduğunun da göstergesidir. Bu bakımdan, çevirmen Mehtap Gün Ayrıl'ın bir çevirmen yazar olarak görünürlük kazandığı sonucuna ulaşılabilir.

Kaynakça

- Bassnett, Susan (2002 [1980]). *Translation Studies*. New York: Routledge.
- Booker, Keith M. (1994) *The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism*. Connecticut: Greenwood Press.
- Burdekin, Katharine (1937). *Swastika Night*. London: Victor Gollancz Ltd.
- Burdekin, Katharine (2014). *Swastika Geceleri*. Çev. Mehtap Gün Ayrıl. İstanbul: Encore Yayınevi.

- Carrington, André M. (2016). *Speculative Blackness: The Future of Race in Science Fiction*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Claeys, Gregory (2017). *Dystopia: A Natural History; a Study of Modern Despotism, its Antecedents, and its Literary Diffractions*. Oxford: Oxford University Press.
- Desforjes, Kate Elizabeth (2015). *Burdekin's Utopian Visions: A Study of Four Interwar Texts*. PhD Thesis. East Riding: University of Hull.
- Dorsey, Jennifer Lyn (2013). "Peel[ing] apart Layers of Meaning' in SF Short Fiction: Inviting Students to Extrapolate on the Effects of Change". *Science Fiction and Speculative Fiction: Challenging Genres*. Ed. P. L. Thomas. Rotterdam: Sense Publishers, 73-92.
- Gannon, Charles E. (2005). *Rumors of War and Infernal Machines: Technomilitary Agenda-setting in American and British Speculative Fiction*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Gilarek, Anna (2015). "The Temporal Displacement of Utopia and Dystopia in Feminist Speculative Fiction". *Explorations: A Journal of Language and Literature*, 3: 34-46.
- Horan, Thomas (2018). *Desire and Empathy in Twentieth-Century Dystopian Fiction*. London: Palgrave Macmillan.
- Karkov, Catherine E. (2020). *Imagining Anglo-Saxon England: Utopia, Heterotopia, Dystopia*. Suffolk: The Boydell Press.
- Kilian, Patrick (2021). "Participant Evolution: Cold War Space Medicine and the Militarization of the Cyborg Self." *Militarizing Outer Space: Astroculture, Dystopia and the Cold War*. Ed. Alexander C. T. Geppert et al. London: Palgrave Macmillan, 205-232.
- Lefevere, André (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. New York, ABD: Routledge.
- Lothian, Alex (2016). "A Speculative History of No Future: Feminist Negativity and the Queer Dystopian Impulses of Katharine Burdekin's Swastika Night." *Poetics Today*, 37(3): 443-472.
- Moylan, Tom (2000). *Scraps of the Untained Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*. Colorado: Westview Press.
- Özçelik, Nil (2009). *Translation and Reception of Feminist Speculative Fiction in Turkey: A Multiple-Foregrounding Analysis*. Doktora Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Palardy, Diana Q. (2018). *The Dystopian Imagination in Contemporary Spanish Literature and Film*. London: Palgrave Macmillan.
- Rosenfeld, Aaron S. (2021). *Character and Dystopia: The Last Men*. New York: Routledge.
- Svec, Michael and Winiski, Mike (2013). "SF and Speculative Novels: Confronting the Science and the Fiction". *Science Fiction and Speculative Fiction: Challenging Genres*. Ed. P. L. Thomas. Rotterdam: Sense Publishers, 35-58.
- Taş, Mehmet Recep (2019). "Toplumsal Bilincin Kırılganlığı ve Yakınsayan Distopyalar: Katharine Burdekin'in Swastika Night Adlı Romanının Durkheim'in Kolektif Bilinç Kavramı Üzerinden Değerlendirilmesi". *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3(1): 35-56.
- Theis, Mary E. (2009). *Mothers and Masters in Contemporary Utopian and Dystopian Literature*. New York: Peter Lang Publishing.
- Venuti, Lawrence (1992). "Giriş". *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*. Ed. Lawrence Venuti. New York: Routledge, 1-17.
- Venuti, Lawrence (1995a). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. New York, ABD: Routledge.
- Venuti, Lawrence (1995b). "Translation, Authorship, Copyright". *The Translator*, 1(1): 1-24.
- Venuti, Lawrence (1998). *The Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. New York: Routledge.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Teşekkür: Yazar, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çeviribilim Anabilim Dalı Doktora Programı'nda Çeviri Eleştirisi Yaklaşımları dersini yürüten Prof. Dr. Ayşe Ece'ye teşekkür eder.

Finansman: Bu makalenin yazarı, TÜBİTAK 2211A Genel Yurtiçi Doktora Burs Programı'ndan (2018/3) faydalanmaktadır.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Acknowledgment: *The author thanks to Prof. Dr. Ayşe Ece, who teaches Translation Criticism Approaches at Translation Studies Doctorate Program in the Institute of Social Sciences at Istanbul University.*

Funding: *The author of this article benefits from TÜBİTAK 2211A General Domestic Doctoral Fellowship Program (2018/3).*

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*